

Methods, means and measures for organizational and legal protection of classified information

---

УДК 342.92

КВАСЮК Володимир Володимирович

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ПРОБЛЕМАТИКА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗБЕРІГАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НЕГЛАСНОГО ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку вітчизняного адміністративного права характеризується посиленням уваги до питання незаконного зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (далі – СТЗНОІ). Створення та вдосконалення нових електронних пристроїв з широкими функціональними можливостями зумовлює необхідність нормативного регулювання сфери обігу спеціальної техніки. Все більше уваги на законодавчому рівні приділяється умовам провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення та реалізації спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, про що свідчить прийняття відповідних постанов Кабінету Міністрів України [11–13].

Основними нормативно-правовими актами у сфері обігу СТЗНОІ є Кримінальний кодекс України та Кодекс України про адміністративні правопорушення. Так, у чинному Кодексі України про адміністративні правопорушення ст. 195-5 встановлює адміністративну відповідаль-

ність за незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації [6].

У сучасному адміністративному законодавстві відсутнє одностайне визначення терміна СТЗНОІ. На сьогодні під визначення спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації та їх технічні ознаки підпадають будь-які предмети (прилади, пристрої), які призначені для здійснення аудіо- та відеозаписів, накопичення, передачі та зберігання інформації в будь-якому форматі та вигляді тощо. Фактично технічні характеристики СТЗНОІ частково або повністю притаманні багатьом засобам побутового використання. Наприклад, мобільний телефон теоретично можна віднести до засобів негласного отримання інформації, оскільки він здатен здійснювати негласний аудіо- та відеозапис, має об'єktiv камери та призначений для передачі усної мови на відстані. Такі обставини не рідко призводять до того, що особу притягають до адміністративної відповідальності тільки за те, що вона зберігала побутовий при-

Методи, засоби та заходи організаційно-правового захисту інформації з обмеженим доступом

стрій, який згодом за наслідками експертизи визначається як спеціальний технічний засіб негласного отримання інформації, хоча зовнішній вигляд його разом із відкритою інформацією про пристрій не дає підстав особі вважати його таким.

Виникненню адміністративних правопорушень за ст. 195-5 КУпАП сприяє не чітке або ж занадто абстрактне законодавче визначення поняття спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. Розмитість ознак та критеріїв нормативного визначення СТЗНОІ провокує занадто широкі межі трактування терміна правозастосовними органами, що не сприяє належній реалізації завдань адміністративного права.

Правова та законодавча невизначеність поняття спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації не дозволяє громадянину повною мірою передбачити наслідки придбання чи зберігання СТЗНОІ, відмежовувати правомірну поведінку від злочинної. Зазначені вище чинники негативно впливають на стан захищеності основоположних прав і свобод людини та громадянина, є неприпустимими з точки зору конституційного права.

Отже, важливість законодавчого та нормативного врегулювання сфери обігу СТЗНОІ зумовлює необхідність більш глибокого дослідження теоретико-правового регулювання адміністративної відповідальності за незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти

дослідження сфери функціонування спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації відображені в наукових розвідках В. Бірюкова, В. Бондаренко, В. Гацелюка, Б. Драп'ятого, П. Єрмакова, Д. Мазуркова, М. Цимбала, М. Хавронюка, І. Хараберюша, М. Шевченко, І. Шинкаренко та інших. Однак спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації як предмет адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 195-5 КУпАП України, на жаль, залишаються малодослідженими.

Мета статті. На основі наукових публікацій та адміністративного законодавства проаналізувати теоретико-правову проблематику адміністративної відповідальності за незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

Виклад основного матеріалу. Глобальний науковий розвиток суттєво впливає на всі аспекти життєдіяльності суспільства. Поява технічних засобів, що здатні фіксувати інформацію та передавати її на відстані, без сумніву, один з рушійних технічних винаходів людства. Однак неконтрольоване використання технічних засобів у суспільстві може завдати шкоди інтересам фізичних та юридичних осіб або навіть створити загрозу інформаційній безпеці держави. З огляду на це виникла необхідність законодавчого забезпечення використання та обігу спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 11 травня

Methods, means and measures for organizational and legal protection of classified information

2004 року № 1703-15 (зі змінами, внесеними згідно із законом України від 15.06.2010 р. № 2339-VI) [5] Кодекс України про адміністративні правопорушення було доповнено ст. 195-5: незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. Важливою умовою для встановлення адміністративної відповідальності за ст. 195-5 є детальне з'ясування змісту поняття спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

Як зауважує Б. Драп'ятій, у вітчизняному законодавстві досі відсутнє чітке та уніфіковане визначення поняття спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. Основна проблема, як наголошує дослідник, полягає в неможливості чітко визначити, які конкретно засоби є спеціальними та призначені для негласного отримання інформації. Цей висновок впливає з аналізу нормативно-правових актів, які мають безпосереднє відношення до визначення змісту поняття СТЗНОІ [3, с. 57].

Дефініція спеціальних технічних засобів міститься у Ліцензійних умовах провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 року № 669 [7].

Зокрема, у згаданому документі сказано, що спеціальні технічні засоби

для зняття інформації з каналів зв'язку та інші технічні засоби негласного отримання інформації – технічні, апаратно-програмні, програмні та інші засоби, які відповідають критеріям належності технічних засобів негласного отримання інформації, що мають технічну забезпеченість для негласного отримання (прийому, обробки, реєстрації та/або передачі) інформації, призначені для використання у скритний спосіб, характерний для оперативно-розшукової, контррозвідувальної або розвідувальної діяльності.

Подібне визначення спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації міститься у наказі Служби безпеки України від 12 серпня 2005 року № 440 «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю»: спеціальні технічні засоби – технічні засоби, устаткування, апаратура, прилади, пристрої, програмне забезпечення, препарати та інші вироби, призначені (спеціально розроблені, виготовлені, запрограмовані або пристосовані) для негласного отримання інформації [9].

Нормативними документами, що визначають зміст СТЗНОІ, також є Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 року № 86 [12], загальна методика віднесення об'єктів до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, затверджена внутрішнім документом СБУ.

Отже, зміст поняття «спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації» не визначається

Методи, засоби та заходи організаційно-правового захисту інформації з обмеженим доступом

жодним законом, а трактується на підзаконному рівні, що не відповідає принципу правової визначеності, за яким обмеження основних прав людини і громадянина та втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлених такими обмеженнями.

У наукових розвідках вчених також немає одностайності щодо того, які спеціальні засоби можна віднести до категорії СТЗНОІ.

На думку М. Цимбал, під спеціальними технічними засобами слід розуміти технічні засоби, які призначені, розроблені, пристосовані чи запрограмовані для негласного отримання інформації [14, с. 559].

Як зазначає В. О. Допілка, спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації слід вважати такі пристрої, обладнання, апаратуру тощо, які були спеціально пристосовані (сконструйовані) для негласного отримання інформації (наприклад, технічні засоби для негласного візуального спостереження та документування – телевізійний і фотографічний об'єктив із винесеним вхідним вічком або ж технічні засоби негласного прослуховування телефонних розмов – системи дротового зв'язку і радіоапаратуру для негласного прослуховування телефонних розмов) [2, с. 47].

На думку Д. Мазуркова, до СТЗНОІ відносяться технічні засоби, що можуть бути приховано застосовані для негласного отримання інформації у властивих для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності формах та методах. Поняття

«скритність» та «негласне отримання інформації» розуміють у такому значенні: негласне отримання інформації – процес скритного отримання інформації, що здійснюється без відома і згоди суб'єкта інформації. Скритність – можливість конспіративного застосування технічного засобу, яка зумовлена ступенем захисту від виявлення фактів його встановлення та застосування [8, с. 246].

Дослідники одностайні у тому, що неодмінною ознакою належності виробів до СТЗНОІ є їх конструктивне виконання у закамouflьованому вигляді або у вигляді, яке передбачає їх камouflьовання. Водночас ознака камouflьовання в жодному нормативно-правовому акті не розкривається.

Окрім того, у правовому аспекті існує проблема вичерпного переліку спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. Неможливість формування відкритого та вичерпного для суспільства списку СТЗНОІ пов'язана з тим фактом, що технічні засоби завдяки швидким темпам наукового прогресу швидко модернізуються, вдосконалюються, тому підтримання їхнього переліку в актуальному стані є проблематичним. Варто зауважити також, що відомості щодо окремих СТЗНОІ містять державну таємницю або службову інформацію та не можуть бути включені до відкритого списку.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 року № 669 було затверджено «Перелік спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації»,

Methods, means and measures for organizational and legal protection of classified information

який розміщено на офіційному веб-сайті СБУ:

– засоби для негласного аудіо-, відеоконтролю та спостереження за особою, річчю або місцем;

– засоби для негласного отримання інформації про місцезнаходження та/або переміщення особи, транспортних засобів чи іншого володіння особи, зокрема для негласного установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу зв'язку;

– засоби для негласного обстеження кореспонденції, предметів, матеріальних носіїв інформації;

– засоби для негласного проникнення або обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи;

– засоби для негласного зняття інформації з телекомунікаційних мереж;

– засоби для негласного зняття інформації з електронних інформаційних систем [10].

На думку багатьох експертів, такий перелік СТЗНОІ та критерії їх визначення не дають змоги однозначно стверджувати про належність того чи іншого пристрою до категорії СТЗНОІ. За цим переліком теоретично до групи спеціальних технічних засобів може бути віднесено необмежене коло електронних (і не тільки електронних) побутових приладів і товарів. При розгляді адміністративних правопорушень за ст. 195-5 КУпАП варто звернути увагу на те, що Постановою Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 року № 669 було затверджено «Критерії належності спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших

технічних засобів негласного отримання інформації», у яких зазначається, що належність технічних, апаратно-програмних, програмних та інших засобів до спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації встановлюється на підставі сукупності таких критеріїв: призначеність засобів для застосування у скритний спосіб, характерний для оперативно-розшукової, контррозвідувальної або розвідувальної діяльності; придатність засобів для негласного отримання інформації [11].

У постанові також зазначено, що окремі ознаки виробів галузевого та побутового використання (мініатюрність, багатофункціональність, можливість негласного отримання інформації) не є підставами для визначення належності виробу до спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації. Вироби галузевого та побутового використання, що придатні для негласного отримання інформації, але не призначені для застосування у скритний спосіб, характерний для оперативно-розшукової, контррозвідувальної або розвідувальної діяльності, не належать до спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації.

Таким чином, на законодавчому рівні здійснено важливий крок для нормативно-правового врегулювання питання адміністративної відповідальності за незаконне зберігання спеціальних

Методи, засоби та заходи організаційно-правового захисту інформації з обмеженим доступом

технічних засобів негласного отримання інформації.

Окрему теоретико-правову проблематику адміністративної відповідальності за ст. 195-5 КУпАП становить питання здійснення та проведення експертизи щодо належності предмета до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. Висновок щодо належності/неналежності засобів до спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації надає СБУ. Експертиза спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації відповідно до чинного законодавства може здійснюватися виключно державною спеціалізованою експертною науково-дослідною установою СБУ – Українським науково-дослідним інститутом спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України. Як відомо, експертиза проводиться на основі базового нормативно-технічного документа – «Загальна методика віднесення об'єктів до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації» [8, с. 244].

За наявними даними, методика віднесення об'єктів до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, що застосовується при проведенні судової експертизи, затверджена внутрішнім документом, хоча й зареєстрована в Міністерстві юстиції України, втім має гриф обмеження доступу «для службового користування». Як зауважує М. Шевченко, закритість методики віднесення об'єктів до спеціальних технічних

засобів негласного отримання інформації дає підстави констатувати, що сьогодні в Україні громадяни не лише не знають, але й не можуть знати, чи нестимуть вони адміністративну відповідальність за свої діяння, а відповідно не можуть передбачити наслідки своїх діянь, відмежовуючи правомірну поведінку від протиправної [15, с. 86].

Аналіз судової практики за статтею 195-5 засвідчує, що здебільшого особи притягалися до адміністративної відповідальності за зберігання технічних пристроїв побутового призначення (ручки, мікрофони, GPS-трекери, годинники, брелоки для автомобільної сигналізації). Ці засоби, як правило, були обладнані вмонтованою відеокамерою, мікрофоном та проводкою живлення з наявністю відео- та аудіоканалу. Такі пристрої відносяться до технічних засобів негласного отримання інформації, за зберігання яких до правопорушника застосовується адміністративне стягнення у виді штрафу з конфіскацією пристрою.

Також необхідно зауважити, що у більшості вироків суд не вважає потрібним наводити додаткові аргументи приналежності технічного засобу до категорії СТЗНОІ, а єдиним і беззаперечним доказом для такого висновку є лише висновок експерта. На думку В. Бондаренко, єдиний спосіб визначення приналежності того чи іншого технічного засобу до категорії СТЗНОІ сприяє можливим зловживанням при проведенні експертизи, несправедливому притягненню окремих осіб до адміністра-

Methods, means and measures for organizational and legal protection of classified information

---

тивної відповідальності, обмеженню прав і свобод громадян тощо [1, с. 26].

Висновок. Поява та розвиток нормативного забезпечення правових відносин у галузі обігу спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації зумовлені насамперед бурхливим зростанням та невпинною модернізацією спеціальних технічних засобів.

Особливості встановлення, регламентації та реалізації адміністративної відповідальності за незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації не здобули комплексного опрацювання в юридичній літературі, що зумовлює необхідність вирішення низки теоретичних та практичних завдань. У зв'язку з цим під час написання статті проаналізовано теоретико-правову проблематику адміністративної відповідальності за незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

Зауважено, що на законодавчому рівні чітко не визначено зміст поняття «спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації», що створює додаткові проблеми під час доведення вини особи, яка вчинила правопорушення, передбачене статтею 195-5 КУпАП. Це одне з найважливіших питань, яке потребує вирішення, оскільки судочинство

не допускає використання понять, значення та тлумачення яких неоднозначне.

Таким чином, відсутність належного законодавчого визначення поняття «спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації», розмитість ознак СТЗНОІ, проблема вичерпного та виключного переліку спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації та закритість методики віднесення об'єктів до СТЗНОІ дає підстави констатувати факт, що сьогодні в Україні законослухняний громадянин не має можливості напевно з'ясувати, які саме діяння підлягають адміністративній відповідальності за ст. 195-5 КУпАП, а які ні.

Отже, надання чіткого законодавчого формулювання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації забезпечить однакове його практичне застосування у судовій практиці і відповідатиме принципу правової визначеності та дозволить привести законодавство України у цій сфері у відповідність до практики Європейського Суду з прав людини.

У науковій статті здійснено спробу розглянути лише найочевидніші проблеми незаконного зберігання СТЗНОІ, що, у свою чергу, зумовлює потребу в проведенні ґрунтовніших досліджень у цьому напрямі.

Методи, засоби та заходи організаційно-правового захисту інформації з обмеженим доступом

Список використаних джерел

1. Бондаренко В. Я. Окремі проблеми визначення предмета складу злочину, передбаченого ст. 359 КК України / В. Я. Бондаренко // Митна справа. – 2015. – № 12(98). – С. 19–26.
2. Допілка В. О. Контрабанда спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації / В. О. Допілка // Митна справа. – 2012. – № 2(80). – С. 45–49.
3. Драп'ятий Б. Є. Використання принципу правової визначеності як достатня та необхідна умова для вдосконалення предмета злочину, передбаченого статтею 359 ККУ / Б. Є. Драп'ятий // Європейські перспективи. – 2013. – № 8. – С. 56–60.
4. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/>.
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 11 травня 2004 року (остання редакція 19.11.2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1703-15>.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-Х [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
7. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності, пов'язаної з розробленням, виготовленням, постачанням спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації : затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 р. № 669 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/669-2016-%D0%BF>.
8. Мазурков Д. Д. Особливості призначення судових експертиз спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації при розслідуванні їх незаконного придбання, збуту або використання / Д. Д. Мазурков // Вісник Академії адвокатури України. – 2015. – Т. 12, № 2. – С. 242–249.
9. Наказ Служби безпеки України «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» від 12 серпня 2005 року № 440 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05>.
10. Офіційний веб-сайт СБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ssu.gov.ua/ua/pages/115>.
11. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання щодо спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації» від 22 вересня 2016 року № 669 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/669-2016-%D0%BF>.
12. Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання» від 28 січня 2004 року № 86 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/86-2004-%D0%BF>.
13. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок розроблення, виготовлення, реалізації та придбання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації» від 27 жовтня 2001 року № 1450 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1450-2001-%D0%BF>.
14. Цимбал М. І. Питання профілактики незаконного поведіння із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації / М. І. Цимбал // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 64. – С. 558–563.

Methods, means and measures for organizational and legal protection of classified information

---

15. Шевченко М. О. Спеціальний технічний засіб негласного отримання інформації як предмет адміністративного правопорушення в сфері забезпечення

державної безпеки / М. О. Шевченко // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2016. – № 1(20). – С. 83–88.

Рецензенти:

кандидат юридичних наук, доцент

О. Климчук,

кандидат технічних наук, професор

В. Настрадін

Аннотация. В статье рассматривается теоретико-правовая проблематика административной ответственности за незаконное хранение специальных технических средств негласного получения информации. Исследован вопрос законодательного обеспечения сферы обращения специальных технических средств негласного получения информации.

Ключевые слова: административная ответственность, административное право, специальные технические средства негласного получения информации, незаконное хранение специальных технических средств негласного получения информации.

Abstract. The theoretical and legal problems of administrative responsibility for unlimited storage of special technical devices for covert information gathering were considered in the article. The issue of legislative distribution of special technical devices for covert information gathering was investigated.

Key words: administrative responsibility, administrative law, special technical devices for covert information gathering, illegal storage of special technical devices for covert information gathering.